

Організаційно-правовий механізм

реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності

В. А. Свирида

здобувач кафедри управління безпекою та правоохоронної діяльності Інституту права імені Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом

У статті досліджуються поняття організаційно-правового механізму реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності та основні складові цього механізму.

Ключові слова: інтелектуальна власність, реєстрація, митні органи.

В статье исследуются вопросы организационно-правового механизма регистрации таможенными органами Украины прав на объекты интеллектуальной собственности и основные составляющие этого механизма.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, регистрация, таможенные органы.

The author in this article considered questions about organization mechanism of registration by the Ukrainian custom of rights on the intellectual property and basic parts of this mechanism.

Keywords: intellectual property, registration, customs.

Як засвідчує досвід країн з розвиненою економікою, інтелектуальна власність здебільшого визначає і стратегію, і тактику соціально-економічного розвитку країни [1]. Оскільки інтелектуальна власність часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживань, недозволеного використання, вона потребує надійної ефективної правової охорони та захисту, зокрема й за допомогою норм адміністративного права. Одним з адміністративно-правових засобів захисту інтелектуальної власності митними органами України є створення надійного та ефективного організаційно-правового механізму реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Проблеми стосовно інтелектуальної власності розроблялися переважно у площині цивільного права такими науковцями, як В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко, О. П. Орлюк, О. А. Підпригора, О. Д. Святоцький, О. О. Штефан та ін. Лише останнім часом з'являються дослідження, в яких питання інтелектуальної власності розглядаються з позиції адміністративного права, наприклад, праці І. Г. Запорожець [2] щодо адміністративно-правових засад управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, Є. В. Юркової [3] щодо адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності в Україні та ін.

Мета нашої статті полягає у дослідженні поняття організаційно-правового механізму реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності та характеристиці його основних складових.

Вимога щодо наявності заяви від правовласника об'єктів інтелектуальної власності, встановлена нормами ст. 52 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. (Угода ТРІПС), у національному законодав-

стві дістала свій розвиток у Митному кодексі України від 13 березня 2012 р. (далі – МК України); у Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності від 30 травня 2012 р. № 648; у Порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності від 30 травня 2012 р. № 647.

Так, у статті 398 МК України «Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності» встановлені загальні засади ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, зокрема те, що центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, веде митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, на підставі заяв правовласників. І правовласник, який має підстави вважати, що під час переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його права на об'єкт права інтелектуальної власності, має право подати до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності шляхом внесення відповідних відомостей до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону. На підставі даних цього реєстру митні органи України зобов'язані вживати заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів.

При цьому варто зауважити, що нині у митному законодавстві України відсутнє визначення терміна «реєстрація об'єктів права інтелектуальної власності». До-

речним, на наш погляд, є формулювання, яке запропонував В. В. Ченцов. На думку цього науковця, митним законодавством передбачений певний реєстраційний порядок, який є передумовою здійснення безпосереднього митного контролю за переміщенням об'єктів інтелектуальної власності через митний кордон України, а термін «реєстрація товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності у Державній митній службі України» означає передбачену митним законодавством процедуру засвідчення факту зацікавленості правовласника у сприянні захисту його прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України та механізм збору інформації, необхідної для виконання таких функцій митними органами [4, с. 118].

Загалом погоджуючись з цим твердженням, маємо декілька зауважень.

По-перше, оскільки реєстрація, порядок її проведення є передумовою здійснення безпосереднього митного контролю за переміщенням товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності через митний кордон України, то передусім саме наявність митного реєстру і дозволяє, на наш погляд, вживати митними органами встановлених законодавством заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів, тобто товарів, що містять об'єкти прав інтелектуальної власності і ввезення або вивезення яких на митну територію України відбувається з порушенням прав інтелектуальної власності.

По-друге, незважаючи на те, що через митний кордон переміщуються товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, реєстрації підлягає не сам товар/товари, не об'єкт інтелектуальної власності, а лише право правовласника (тобто особи, якій, відповідно до закону, належать майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, або особи, яка

діє від її імені в межах наданих повноважень) на об'єкт інтелектуальної власності. Відтак, назва статті 398 МК України «Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності», на наш погляд, є некоректною і підлягає внесенню змін – з урахуванням того факту, що в митному реєстрі реєструють не об'єкти інтелектуальної власності, а лише майнові права правовласників на об'єкти інтелектуальної власності. У зв'язку з цим назву статті 398 МК України, вважаємо, доцільно змінити на таку: «Митний реєстр майнових прав правовласників на об'єкти інтелектуальної власності». Зазначені зміни, вважаємо, мають бути відображені як в тексті цієї статті, так і в підзаконних актах, які регулюють коло питань щодо реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Також зазначимо, що, як установили Л. А. Князька та О. В. Артеменко, категорія «механізм» у юридичній літературі розглядається з різних позицій, зокрема: «механізм державного регулювання», «механізм правового впливу», «механізм правового регулювання» тощо. Спільним для цих категорій є те, що термін «механізм» розуміється всіма як спосіб функціонування, система засобів впливу [5, с. 30]. Тому під організаційно-правовим механізмом реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності ми розуміємо систему засобів впливу, спрямованих на запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів.

Розгляд законодавства, яким врегульовано питання інтелектуальної власності і яке нині діє у митній сфері України, а також дослідження сучасних наукових джерел з зазначених питань, дозволяють виділити такі основні складові організаційно-правового механізму реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Передусім до таких складових ми відносимо створення відповідних правових норм, нормативно-правових актів, якими врегульовано порядок реєстрації митними органами України майнових прав правласників на об'єкти інтелектуальної власності. Підкреслюємо, що реєстрація митними органами України цих прав стосується не всіх об'єктів інтелектуальної власності, які визначені нормами національного законодавства у сфері інтелектуальної власності (передусім нормами ЦК України), а лише тих, які визначені, як такі, у п. 46 ст. 4 МК України, – тобто це об'єкти авторського права і суміжних прав; винаходи; корисні моделі; промислові зразки; торговельні марки (знаки для товарів і послуг); географічні зазначення (зазначення походження товарів) та сорти рослин.

Дослідження норм вищевказаних нормативно-правових актів дозволяє зробити висновок про те, що другим складовим елементом організаційно-правового механізму реєстрації митними органами України майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності є наявність достатньо деталізованої процедури проведення цієї реєстрації – наявність, за словом В. В. Ченцова, «реєстраційного порядку» [4, с. 118], а на наш погляд, – реєстраційного провадження як одного з видів адміністративного провадження.

При цьому й досі категорія «реєстраційне провадження» по-різному розглядається науковцями – у загальному вигляді, вважаємо, можна вести мову про два основні підходи цього розгляду.

По-перше, це традиційний підхід. На нашу думку, його можна охарактеризувати як вузький, галузевий, можливо, навіть «цивілістичний» підхід. Згідно з цим підходом, реєстраційні провадження – це, як зазначив С. Г. Стеценко, встановлений законодавством порядок офіційного визнання законності відповідних дій

чи нормативно-правових актів [6, с. 292-293]. Думку цього науковця підтримують й інші вчені, наприклад, М. М. Тищенко [7, с. 490-491], Г. Ю. Гулевська [8, с. 124]. Дійсно, саме слово «реєстрація» означає дію за значенням слова «реєструвати», а останнє, у свою чергу, має такі значення, як: 1) вносити кого-, що-небудь у список, книгу для запису справ, документів, майна, земельних володінь і т. ін. з метою обліку або надання йому законної чинності; 2) фіксувати, переважно за допомогою приладів, яке-небудь явище, спостереження, якийсь факт [9, с. 1021].

Дослідження того, як визначено термін «реєстрація» у законодавчих актах України, підтверджує прагнення законодавця до застосування саме цього вузького підходу. Так, наприклад, державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, згідно з Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 р., – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ст. 4 цього Закону), а державна реєстрація речових прав на нерухоме майно, згідно з Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно, обтяження таких прав шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (ст. 2 цього Закону).

По-друге, представником іншого (широкого, можливо, інноваційного) підхо-

ду є насамперед О. В. Кузьменко, яка наголосила на недосконалості доктринального підходу до визначення змісту реєстраційного провадження, за яким останнє завжди асоціюється з легітимацією права власності або з установчими процедурами, та запропонувала таке визначення реєстраційного провадження: це регламентована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації, в ході якої вирішуються питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами або обов'язками; а також про облік та фіксацію юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах [10, с. 244].

До цього додамо, що у питанні про встановлення різновидів реєстраційного провадження також існує різноманітність точок зору. Так, Д. М. Бахрах визначає такі види реєстраційного провадження, як: реєстрація транспортних засобів, іноземних громадян; громадян Російської Федерації, угод з нерухомістю та ін. [11, с. 602].

С. Г. Стеценко вважає, що під реєстрацією розуміють велику кількість проваджень, які мають місце у найрізноманітніших сферах суспільного життя. Різновидами реєстраційних проваджень є такі провадження: з державної реєстрації нормативно-правових актів органів публічної адміністрації; з державної реєстрації автотранспортних засобів; з реєстрації об'єднань громадян; з реєстрації актів цивільного стану; з реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності; з реєстрації прав власності на нерухоме майно; з реєстрації приватної нотаріальної діяльності; з державної реєстрації друкованих засобів масової інформації; з державної реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців тощо [6, с. 293].

О. В. Кузьменко виділила такі групи об'єктів державної реєстрації: 1) події: народження; смерть; зникнення безвісти та ін.; 2) цивільні стани: укладання та розрив шлюбу; всиновлення; встановлення батьківства; зміна прізвища, імені та по батькові і т. ін.; 3) фізичні та юридичні особи як носії юридичних прав і обов'язків: правовий статус фізичних та юридичних осіб; виникнення, зміна та припинення особистих немайнових та майнових прав тощо; 4) учасники виборчих процесів: кандидати на виборну посаду; члени виборчих комісій та ін.; 5) об'єкти, пов'язані із здійсненням економічної, підприємницької та інформаційної діяльності: угоди; ліцензії; нотаріальна діяльність; брокерська діяльність; фінансові операції (тендери); інвестиції; іпотека тощо; 6) нерухомість: споруди; земельні ділянки; небезпечні виробничі об'єкти; аеродроми; порти; вокзали тощо; 7) матеріальні об'єкти: цінні папери; транспортні засоби; поліграфія і засоби кольорового копіювання; результати науково-дослідної, дослідно-конструкторської та творчої діяльності; реєстратори розрахункових операцій за товари або послуги; товарно-касові книги; кіно- і відео-продукція; продукти генної інженерії; окремі сорти рослин; племінні тварини; ветеринарні препарати, субстанції, корма та кормові добавки; засоби захисту та регулятори росту рослин, добрива; символіка, логотипи; товарні знаки і знаки обслуговування; промислові зразки; топографія інтегральних мікросхем тощо; 8) документи, їх проекти та реквізити: нормативно-правові акти та їх проекти; індивідуальні акти публічного управління; статuti; регламенти; державні акти на право власності; довідки; свідоцтва; посвідчення; довіреності; сертифікати; заповіти; доручення тощо; 9) проекти та програми: інвестиційні проекти; інноваційні проекти; проекти угод про розподіл продукції тощо;

10) географічні об'єкти: лінії закордонного плавання; кваліфіковані зазначення проходження товару; маршрути [10, с. 241-243].

У свою чергу В. К. Шкарупа відзначив, що реєстраційні провадження посідають важливе місце серед неюрисдикційних адміністративних проваджень та поділяються на такі групи: 1) реєстрація певних фактів (наприклад, провадження з реєстрації актів цивільного стану); 2) реєстрація певних суб'єктів (державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності; реєстрація комерційних банків; державна реєстрація друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств; реєстрація адвокатських об'єднань і т. ін.); 3) реєстрація певних об'єктів (наприклад, реєстрація об'єктів нерухомого майна; реєстрація річкових і морських суден під прапором України і т. ін.); 4) реєстрація певних прав, зокрема, права власності, використання землі й договорів оренди землі; 5) провадження пов'язані з акредитацією, атестацією і сертифікацією; 6) провадження з легалізації, а також провадження з нострифікації (визнання актів) і встановлення вірогідності актів (на думку В. К. Шкарупи, це реєстраційно-дозвільні провадження); 7) провадження з державної реєстрації нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади, які займають особливе місце серед всіх реєстраційних проваджень [12, с. 500-501].

З огляду на те, що хоча через митний кордон переміщуються товари, які містять об'єкти права інтелектуальної власності, проте реєстрації, на наш погляд, як уже зазначалось, підлягає не сам товар/товари, не об'єкт інтелектуальної власності, а лише майнове право правочасника на об'єкт інтелектуальної власності. Тому, беручи за основу поділ, запропонований В. К. Шкарупою, вважаємо, що зазначену реєстрацію можна віднести до такого різновиду реєстраційного проваджен-

ня, як реєстрація певних прав. При цьому аналіз вищезгаданих основних нормативно-правових актів щодо проведення реєстрації майнових прав правочасників на об'єкти інтелектуальної власності митними органами України доводить, що метою цієї реєстрації є сприяння захисту майнових прав на об'єкти прав інтелектуальної власності під час митного контролю та митного оформлення товарів, що містять такі об'єкти. Тобто йдеться про вузьку галузеву спрямованість цього різновиду реєстраційного провадження.

Враховуючи вищевказане, під терміном «реєстрація митними органами України майнових прав правочасників на об'єкти інтелектуальної власності» ми розуміємо один з різновидів реєстраційного провадження, спрямований на впорядкування відносин щодо офіційного підтвердження митними органами України майнових прав правочасників на об'єкти інтелектуальної власності з метою вжиття митними органами заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів.

Аналіз частини 6 статті 398 МК України доводить, що до складової організаційно-правового механізму реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності належить і обов'язок центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи оприлюднювати перелік об'єктів права інтелектуальної власності, включених до митного реєстру, на своєму офіційному сайті (станом на березень 2013 р. у митному реєстрі зареєстровано 715 об'єктів права інтелектуальної власності).

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що: 1) організаційно-правовим механізмом реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності є система засобів впливу, спрямованих на запобігання переміщенню че-

рез митний кордон України контрафактних товарів; 2) до основних складових цього механізму належать: створення відповідних правових норм, нормативно-правових актів, якими врегульовано порядок реєстрації митними органами України майнових прав правовласників на об'єкти інтелектуальної власності; наявність реєстраційного провадження; інформування громадськості щодо даних митного реєстру; 3) термін «реєстрація митними ор-

ганами України майнових прав правовласників на об'єкти інтелектуальної власності» означає один з різновидів реєстраційного провадження, спрямований на упорядкування відносин щодо офіційного підтвердження митними органами України майнових прав правовласників на об'єкти інтелектуальної власності з метою вжиття митними органами заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів.

Список використаної літератури

1. *Самойлик К. С.* Виступ: // Захист прав інтелектуальної власності в Україні : проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування [Електронний ресурс] : [парламентські слухання від 21 березня 2007 р.] / К. С. Самойлик ; ВРУ. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. *Запорожець І. Г.* Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. Г. Запорожець. – Х., 2006. – 18 с.
3. *Юркова Є. В.* Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 [Електронний ресурс] / Є. В. Юркова. – Запоріжжя, 2011. – 15 с.
4. Митне право України : навч. посіб. / За заг. ред. В. В. Ченцова. – К. : Істина, 2007. – 328 с.
5. *Князька Л. А.* Адміністративно-правовий механізм реалізації соціального захисту населення / Л. А. Князька, О. В. Артеменко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – 2010. – № 4. – С. 30.
6. *Стеценко С. Г.* Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2009. – 640 с.
7. *Тищенко М. М.* Адміністративні провадження та адміністративно-процесуальний статус громадянина / М. М. Тищенко // Адміністративне право України : підруч. у двох томах. Т. 1. Заг. частина / Відп. ред. В. Б. Авер'янов. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.
8. Адміністративне право України : навч. посіб. / За заг. ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевської. – К. : Істина, 2008. – 216 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
10. *Кузьменко О. В.* // Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія. – К. : Атіка, 2005. – 352 с.
11. *Бахрах Д. Н.* Административный процесс и административно-процессуальное право // Д. Н. Бахрах Административное право : учеб. / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – 3-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма, 2008. – 816 с.
12. *Шкарупа В. К.* Реєстраційні провадження / В. К. Шкарупа // Адміністративне право України : підруч. у двох томах. Т. 1. Заг. частина / Відп. ред. В. Б. Авер'янов. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2004. – 584 с.